

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér Intermédia I

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Podmínky nesmrtelnosti: kvír a traumatická časovost

The Conditions of Immortality: Queer and Traumatic Temporality

Vypracovala: BA (Hons) Nela Pietrová

Vedoucí diplomové práce: prof. MgA. Milena Dopitová

Oponentka diplomové práce: MgA. Šárka Koudelová

Akademický rok 2023/2024

Podmínky nesmrtelnosti

Existuje krajina, ve které se kvír a traumatická těla setkávají ve svých (dis)asociativních časových smyčkách, čas plyne jinak, budoucnost se rozpustila v minulosti a minulost v budoucnosti.

Některá těla, lidská i více než lidská, vystupují z lineárního toku času, a tím z hegemonního symbolického řádu, který určuje lidskou zkušenost. Jsou vytlačena na pomyslné periferie této zkušenosti, do monstrózního časoprostoru, a společně se řídí *cizím rytmem*¹ (*Alien Rhythm*). V tomto textu se věnuji dvěma časovostem – traumatické a kvír, které se v cizím rytmu setkávají a navzájem se prostupují.

Traumatická temporalita odkazuje na psychoanalytické chápání traumatu jako události, jejíž samotný prožitek přichází až po ní. Freud pro tento jev zavedl pojem *Nachträglichkeit*, na který navázal Lacan pojmem *après-coup*, volně bych je přeložila jako *následovost*. Následovost připisuje traumatický význam vzpomínce, nikoliv události.² Podle Freuda je typickým rysem traumatické časovosti přítomnost dvou časových vektorů, které jdou opačnými směry, jak vysvětluje Cathrine Bjørnholt Michaelsen ve svém výzkumném textu:

„...opožděnost není jedinou zvláštností časovosti traumatu; stopy, které po sobě trauma zanechává, mají v sobě také určitou futuritu, neboť s sebou nesou hrozbu tak silnou, že se zdá, že traumatické stopy přicházejí vlastně z budoucnosti. U Freuda se tato zvláštní budoucnost minulosti projevuje v „nutkání k opakování“ (Wiederholungszwang), které má traumatizovanému poskytnout určitou formu ochrany.“³

¹ Amy Ireland, “Alien Rhythms,” 0AZ, 10. dubna, 2019, <https://zinzrinz.blogspot.com/2019/04/alien-rhythms.html>.

² Friedrich-Wilhelm Eickhoff, “On Nachträglichkeit: The Modernity of an Old Concept1,” *The International Journal of Psychoanalysis* 87, č. 6 (December 2006): 1453–69, <https://doi.org/10.1516/ekah-8uh6-85c4-gm22>, 1453.

³ Cathrine Bjørnholt Michaelsen, “Tracing a Traumatic Temporality: Levinas and Derrida on Trauma and Responsibility,” *Levinas Studies*, 2015, 10, no. 1 (2016): 43–77, <https://doi.org/10.1353/lev.2016.0003>, 45.

Traumatizovaná bytost potom nevědomě, ať už symbolicky či reálně, vyhledává nebo inscenuje situace, ve kterých se trauma odehraje znovu nebo se mu situačně přiblíží, aby je tentokrát mohla prožít vědomě a s kontrolou. Traumatická temporalita se dá také chápat intuitivně jako prožívání času, které je částečně zahaleno v disasociativní mlze, jako útržky vzpomínek, které nejdou zařadit, jako flashbacks, jako somatické bolesti, jako nekonečné cyklické vrácení se na začátek hojení.

Pojem kvír temporalita je odvozený z pojmu *kvír čas* (*queer time*), který popsal Jack Halberstam v knize *In a Queer Time and Place* [V kvír čase a prostoru]⁴. Symbolickým řádem naší společnosti je patriarchální reproduktivní futurismus⁵, silně spjatý s kapitalistickou politikou. Zjednodušeně řečeno: kolektivním ideálem lidského životního scénáře je (heteronormativně) plodit potomky, tj. budoucí pracující sílu, která požene kapitalistický stroj dál. Tato celo-společensky konstruovaná touha (nebo chceme-li povinnost, která je nám prezentována jako touha) je zastoupená pomyslnou postavou *Dítěte*⁶, kterou definoval Lee Edelman v knize *No Future: Queer Theory and the Death Drive* [Bez budoucnosti: Kvír teorie a pud smrti].

Kolektivní *Dítě* zastupuje čistotu a nevinnost a jako společnost jej musíme chránit a podrobovat mu veškeré naše zákony a rozhodnutí, která mohou ovlivnit jeho budoucnost. Proto jsou podle Edelmana kvír těla vždy ze stávajícího symbolického řádu disociována⁷ – nemohou se podílet na reproduktivním futurismu, alespoň ne v heteronormativním smyslu, Dítě pro ně tedy není prioritou. Tuto logiku pak následuje politika – ať už státní, institucionální či policejní, tedy opresivní, která kvír tělům určuje, jestli a jak se mohou jako tzv. minorita symbolického řádu účastnit. Z pohledu většinové společnosti jsou tedy kvír lidé považováni za politicky a společensky ohrožující skupinu. Protože Dítě znamená budoucnost, a ta znamená život, opakem je smrt – *death drive*, stojící v opozici reproduktivnímu futurismu. Pud smrti Edelman popisuje jako:

„Neustálý tlak, který je zároveň cizí i neoddělitelný logice symbolična, jako nevyjádřitelný přebytek, který rozkládá subjekt zevnitř, pud smrti pojmenovává to, co má kvír zastupovat v sociálním

⁴ Jack Halberstam, *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives* (New York: New York University Press, 2005).

⁵ Termín vycházející z knihy Lee Edelmana *No Future: Queer Theory and the Death Drive*

⁶ Lee Edelman, *No Future: Queer Theory and the Death Drive* (Durham, USA: Duke University Press, 2004), 2.

⁷ Tamtéž, 3.

*řádu: negativitu, která se staví proti každé formě sociální životaschopnosti.*⁸

Edelman navrhuje radikální odpor vůči repro-futurismu, tzn. aktivně přijmout negativní společenskou roli, osvojit si *pud smrti* (death drive). Nikoli za účelem nastavení nového symbolického řádu, protože to by pouze „reprodukovalo svazující mandát futurismu“ ale jako odmítnutí samotné naděje, jakožto ujištění, které „je vždy stvrzením řádu, jehož odmítnutí bude vždy bráno jako něco nemyslitelného, nezodpovědného, nehumánního“⁹. Edelman nevidí smysl ve vydobývání si místa ve společnosti, která kvír osoby odmítá a vždy bude vůči nim v nadřazeném postavení. Rozvíjí tak odnož kvír teorie založenou na tzv. kvír pesimismu a, napříč tomu, že je kritizován pro svou pozici jakožto teoretika mluvícího pouze z bílé perspektivy a opomínající tak např.: těla černá, jejichž Dítě je už od počátku dehumanizované, poskytuje ve svém radikálním odmítání *naděje* východisko z reprodukčního smutku. Reprodukční smutek, jako společné trauma (některých) kvír těl.

V tomto textu pracuji s repro-futurismem jakožto strachem ze smrti (vynechávám tedy politický aspekt), a hledám východiska skrze stávání se s Jinými, nelidskými tvory, ale také skrze traumatickou smrt a v ní zrozené nové entity, které se, podobně jako ty kvír, pohybují jako přízraky v nelineárním čase. Pud smrti, samotná podstata *queerness*, přináší chaos a smrt do ustálených lineárních řádů, je to „neživá síla, která vnáší Vnějšek do všech vnitřností“.¹⁰

Pomyslné Dítě potřebujeme jen do té chvíle, než se staneme nesmrtelnými. Do té doby však lineární reprodukce zaručuje pohled do zpětného zrcátka času, v němž spatříme náš život skrze reprodukční řetěz, do něhož jsme otiskly naši genetickou informaci a která, pokud vše půjde podle plánu, ponese tuto informační linii i do daleké budoucnosti. Zůstáváme tak naživu i po smrti našich těl.

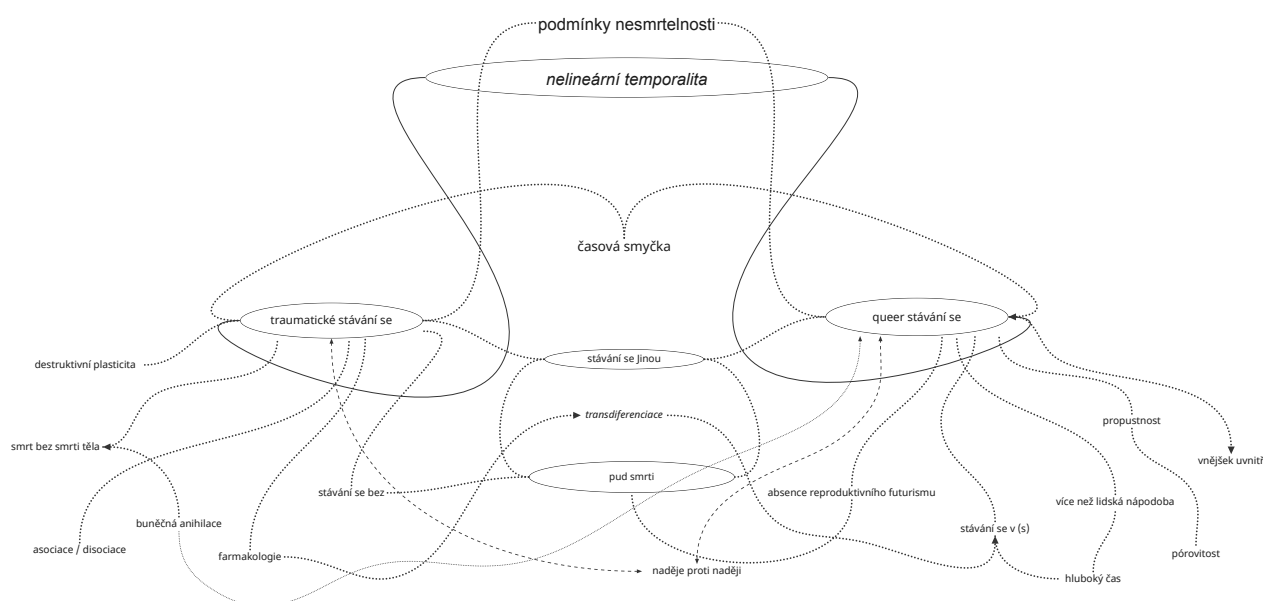
Kvír těla žijí v naléhavosti přítomného okamžiku, přemýšlejí v omezeném čase. Jak ale píše Halberstam, queer čas není pouze o jeho zhuštění a o zániku, ale i o potencialitě života mimo

⁸ Tamtéž, 9.

⁹ Tamtéž, 4.

¹⁰ Mark Fisher, „WE AREN'T THE WORLD,“ k punk, January 26, 2005, <http://k-punk.abstractdynamics.org/archives/005071.html>.

typický scénář: rodina, děti, dědictví.¹¹ Halberstam zasazuje *kvír čas a místo* (queer time and space) do postmoderní logiky, která je antropocentrická. Postmodernu však vystřídal antropocén a na monstrózní existence, traumatická kvír těla se můžeme nahlížet z feministické a post-koloniální perspektivy. Vnímáme i více-než lidské entity, živé či neživé, které rozšiřují kvír čas a místo do takřka nekonečných rozměrů, proplétají naše těla a subjektivity, od hlubokého času po věčnost. Ptám se: *Je možné existovat uvnitř jiné entity, v nesmrtelnosti?*

Absolutní metamorfóza

Přiliv, na tureckém pobřeží chceme zchladit rozpálená těla, vstup do masy vody vede skrze masu sotva viditelných zvonek, otírají se o kůži na bříse, na okamžik přiléhají k jeho konturám. Prý nejsou žahavé, vytvořím bazének v dlaních a na chvíli zkoumám pomíjivou tělesnost jedné z nich. Pokračuji dál, do místa, kde můžu být zdánlivě sama, tak akorát daleko, abych stále viděla na dno.

Turritopsis dohrnii, medúza sotva větší než nehet na malíčku, se vyznačuje neodolatelným potenciálem nesmrtelnosti. Dokáže se vrátit o jeden vývojový stupeň – do stádia polypu – usadit se na mořské dno a začít se klonovat. Klony se oddělí a putují zpátky do nekonečného tekutého světa.

¹¹ Jack Halberstam, *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives* (New York: New York University Press, 2005), 10.

Důvodem medúzy k rozhodnutí opustit svůj dospělý život a vrátit se zpátky na dno, je potenciální nebezpečí smrti nebo trauma.¹² Příslib nesmrtelnosti tedy spočívá ve *znovu-prožívání* traumatu, které medúzu uvězní ve zpětnovazebné smyčce a narušuje tak lineární tok času. Kam mizí její paměť? Bere si trauma s sebou do svého polypího těla, kde ho otiskuje do genetické informace svým klonům? Polypy tvoří asexuální reprodukci geneticky totožné kopie, potenciálně tak vznikají celé kolonie traumatizovaných těl. Možná medúzy nemají paměť, kterou dokážeme popsat skrze antropocentrické rámce neurovědeckého poznání, ale tělesnou paměť, která je nekontrolovatelně asociativní, náchylná vůči externím spouštěčům, podobně jako je tomu u lidských a dalších, mimolidských bytostí.

Večer si moje tělo připomíná houpavý pocit vodní beztlíže.

Co tedy znamená prožít trauma takového rozsahu, že jedinec, který existoval v čase traumatické události, existovat přestane? Ve své esej *Ontology of the Accident: an Essay on Destructive Plasticity* [Ontologie nehody: esej o destruktivní plasticitě]¹³ francouzská filozofka Catherine Malabou mluví o destruktivní plasticitě, která zpřetrhává veškeré vazby jedince ke svému okolí a také k jemu samotnému, tedy k jeho verzi existující před traumatem. Dochází k anihilaci dosavadní existence a zrodu nové, k absolutní metamorfóze. V běžném životním spádu se různé menší metamorfózy způsobené běžnými těžkostmi lidské zkušenosti nebo přirozeným vývojem okolností propíší do těla jako vrásky vyplývající z „kontinuálního, téměř logického procesu životního naplnění, který nakonec vede až ke smrti“.¹⁴ Součástí každé existence a nutnou podmínkou růstu organické hmoty je destrukce, která musí nastat před konstrukcí: „[destrukce] nepopírá život, ale umožňuje ho“, píše Malabou a odkazuje tak na biologa Jeana Clauda Ameisena: „tvarování sebe sama (*sculpting of self*) předpokládá buněčnou anihilaci neboli apoptózu, fenomén programované buněčné sebevraždy“; tedy aby mohly vzniknout například prsty, musí nejdříve některé buňky zaniknout, jinak by prsty zůstaly jednou pospolitou masou, „apoptóza vytváří mezibuněčnou prázdnotu, která prstům umožní se od sebe oddělit.“¹⁵

¹² AMNH, “The ‘Immortal’ Jellyfish That Resets When Damaged: AMNH,” American Museum of Natural History, 2015, <https://www.amnh.org/explore/news-blogs/on-exhibit-posts/the-immortal-jellyfish>.

¹³ Catherine Malabou, *The Ontology of the Accident: An Essay on Destructive Plasticity* (Cambridge, UK: Polity Press, 2012).

¹⁴ Tamtéž, 1.

¹⁵ Tamtéž, 4–5.

Malabou ve své knize důkladně rozlišuje mezi slovy *elasticita* – která umožňuje materiálu vrátit se do původního stavu – a *plasticita*, která je naopak trvalou deformací, konkrétně v případě traumatu nenávrtnou změnou mozku a tedy identity. Píše, že:

„V důsledku vážného traumatu, nebo i naprosto bezdůvodně, se cesta rozdělí a nová, dosud neznámá osoba se zabydlí s osobou původní, až nakonec zabere úplně celý prostor. Nerozpoznatelná persona, jejíž přítomnost nevychází z žádné minulosti, jejíž budoucnost v sobě neskrývá nic, co by mělo přijít, absolutní existenciální improvizace. Forma zrozená z náhody, zrozená náhodou, tak trochu nehoda. Podivné plemeno. Monstrum, jehož zjevení nelze vysvětlit jako genetickou anomálii. Nová bytost přichází na svět už podruhé, z hlubokého řezu rozevírajícím se v biografii.“¹⁶

Jednoho dne se oddělíme, od-osobníme, staneme se Jinou¹⁷, bytostí vně času, s minulostí, ke které se nedokážeme vztáhnout a s neuchopitelnou budoucností. S traumatem, k němuž postrádáme referenční rámec, a tedy si jej nedokážeme zvědomit. „Jak mluvit o emocionálním strádání, když slova musí být nesena afekty, o jejichž absenci zde právě jde?“¹⁸ Lineární časovost se rozplynula, zanikla v zóně vnějšku.¹⁹ Jediné je jasné – musíme dokončit proces stárnutí, který od momentu početí jako konstanta míří ke smrti.²⁰ Malabou mluví o těchto traumatických událostech jako o nehodách, které penetrují subjektivní kontinuitu života, a cituje zde Spinozu, když píše, že smrt těla zbavená umírání a zrození nového těla uvnitř, neschopného se vztáhnout ke svému okolí, je typem destruktivní metamorfózy. Spinoza mluví o dětství jako o prvotní destruktivní proměně, která předchází rozumu, přičemž návrat do dětské časovosti není možný, ačkoliv se během procesu stárnutí začínáme dětem opět podobat. Sami sobě se stáváme cizími, bez bodu – temporality – do které bychom se mohli vrátit.²¹

¹⁶ Tamtéž, 1–2.

¹⁷ *Jiná (Other)* zde zastupuje zcela oddělenou bytost, která je cizí – pochází z vnějšku (viz. Amy Ireland, poznámka č. 19), je monstrózní, nepoznaná. Koncept poprvé rozvíjí Georg Hegel, na kterého navazují Martin Heidegger, Jacques Derrida and Emmanuel Levinas.

¹⁸ Tamtéž, 29.

¹⁹ Pojem zóna vnějšku odkazuje na text *Alien Rhythms*: Amy Ireland, “Alien Rhythms,” OAZ, 10. dubna, 2019, <https://zinzrinz.blogspot.com/2019/04/alien-rhythms.html>.

²⁰ Kolikrát během procesu zemřeme, se může lišit.

²¹ Catherine Malabou, *The Ontology of the Accident*, 34.

Uvnitř kvír času a prostoru jsme na okamžik beztvaré

V laboratořích zkoumajících potenciál buněčné regenerace u tzv. nesmrtelných medúz výzkumnictvo opakovaně bodá do jejich pomíjivých těl, mění teplotu vody nebo přidává chemické látky do akvárií, aby spustilo proces návratu do stadia polypu.²² Některé laboratoře se snaží jedince traumatizovat opakovaně, upírají jim smrt, nutí je donekonečna prožívat „dětství“. Medúza nezná úniku a její temporalita je v rukou člověka, který se snaží skrze násilí nalézt klíč k nesmrtelnosti.

Oceán mě vyvrhne po kouscích, kousky roztrhané disociativní rytmicitou, příliv, odliv, kousky spolu nesouvisí, každý je tak trochu jinak fucked-up.

Nesmrtelnost *Turritopsis dohrnii* je přímo podmíněná prožitkem traumatu a strachu, které jsou spouštěčem obranného mechanismu *transdiferenciace*. Mezi stádiem medúzy a polypu se tělo medúzy rozplyne do shluku nerozeznatelné tkáně (stádium cysty), volně se vznášející ve vodě jako beztvarý kvír chomáček buněčného stávání se Jinou, než se usadí na dně a vytvoří kolonii svých klonů. *Turritopsis dohrnii* během své trans-formační fáze přeprogramuje všechny své specializované buňky. Její buňky v sobě nesou potenciál plasticity, mohou se specializovat na různé funkce a během buněčné diferenciace se rozhodnou pro jinou životní misi. Transdiferenciace je fyzická plasticita aktivovaná pomocí stejného principu jako ta cerebrální, o které píše Malabou v souvislosti s prožíváním traumatu.

*Každý kousek je pozůstatkem předešlé smrti,
vyplivnuté kousky usychají na kamenech
občas je to vtáhne zpátky*

Disociujeme v nekonečném bezbarvém časoprostoru, ze kterého občas sestoupíme do archeologické linearity našich životů, avšak s téměř rytmickou přesností býváme vtaženy zpět do disociativní časovosti, která nám má připomenout, že linearita je iluze, kterou se utěšujeme na terapiích. Naše tělo je jako živý spouštěč, *živý archiv*, jako stroj času, který je nahodile aktivován skrze asociativní

²² Sabrina Imbler, "Us Everlasting," essay, in *How Far the Light Reaches: A Life in Ten Sea Creatures* (New York, New York: Little, Brown and company, 2022), 98–101.

paměť. Klaustrofobická smyčka traumatu odsouvá zamotané bytosti na okraj společnosti, mezi mostra, blázny a další kvír entity. Asociace – disociace. Znovu a znovu.

Lidská těla odchylojící se od binarity nepředstavují okouzlující jinakost, ale patologickou monstrozitu. Kterou je třeba ochočit, upravit, diagnostikovat.

Vápenatí holobionti: živé archivy

Kamenní koráli – řád korálnatců Scleractinia (větevníci) jsou queer holobionti, zvířata, jejichž tělo složené z uhličitanu vápenatého obývají fotosyntetizující řasy z řádu zooxanthela. Jsou v endosymbiotickém vztahu – řasy žijí uvnitř vakuol gastrodermálních buněk polypů a dodávají korálům energii. Koráli poskytují na oplátku odpadní látky – oxid uhličitý, fosforečnany a sloučeniny dusíku. Přítomnost řas způsobuje zabarvení korálů. Když se koráli ocitnou v nebezpečí – jako je oteplování vod a s ním spojené okyselování, v panice vyloučí ze svých buněk všechny Zooxanthely a ztratí tak schopnost získávat energii. Spáchají sebevraždu. Jejich vybělená kostra pak září podivnou krásou na dně moří a oceánů, jako artefakty antropocénu.

Podobně jako je tělo korálu tvořené třemi momenty existujícími najednou – živá měkká tkáň a polypy plné symbiotických řas, odumírající části a fosilizované mrtvé části, vyprázdněné vápenité schránky, na kterých můžou růst další živá těla – jsem i já živým archivem. Osteoporóza, jako proces fosilnění mého těla, proces, který se vymyká lineárnímu stárnutí. Budu taky schránkou, ve které začnou bujet cizí těla? Kolonizují má prázdná místa? Zbylo nějaké místo po těch verzích, které zanikly v okamžiku destruktivní plasticity? Do těla vpouštím různé látky, každý okamžik přináší novou metamorfózu. Na internetu jsou k dostání doplňky stravy – vápník získávaný z rozmělněných těl korálů.

*Zářivě bílí koráli pod vlnícím se tekutým obzorem
mé kosti jsou pórovité, pod mrtvou vrstvou se kámen třpytí
občasná žíla, barevná časová linka
obrovská masa zkrystalizovaného vápníku, vrstvy a vrstvy hlubokého času,
mapy pohybu,
bosé nohy hladí dokonalé reliéfy,*

*povrch neklouže, nohy se přilnou,
pozor, ať neoslepneš.*

Profesorka Catherine Walsh ve své práci *Mapping Michelangelo's Marble and Its Temporalities*²³ zkoumá časovost bloků mramoru, které Michelangelo vyjmul z Apuánských Alp pro tvorbu sousoší Hrobky papeže Julia II, a poukazuje na temporality materiálů, které bývají často opomenuty – kromě samotného raného novověku, ve kterém vznikaly, jsou to hluboký čas a antropocén.

Walsh důsledně sleduje celou časovou cestu carrarského mramoru, se kterým Michelangelo pracoval. Ložiska v této oblasti jsou přetvořený vápenec z období pozdního triasu nebo rané jury, asi před 200 miliony let.²⁴ Proces metamorfózy započal asi před 28 miliony let, v období pozdního oligocénu. „Metamorfóza, při níž vzniká mramor, potlačila vizuální důkazy předchozích organických a geologických procesů – rozkladu látek bohatých na vápník, jako jsou mušle a koráli, a jejich stlačování do vápence. Vlivem tepla a tlaku, které při těchto procesech působily, vápenec rekrystalizoval a fosilní záznam byl zahalen.“²⁵ Čím bělejší a „čistší“ mramor je, tím lépe se mu podařilo vymazat záznam o jeho vlastním vzniku, ve stejnou chvíli je však matným materiálním zrcadlem Země a pozůstatků různých stvoření, dohromady plujícími hlubokým časem.

Sochy jsou úzce propletené s ekologií jednotlivých časových období. Mramor najdu odložený na zemi, už se stal součástí ekosystému, v záhybech jsou řasy, bahno. Údajně je z Balkánu, ale jistá si být nemůžu. Už tam leží dlouho. Na jejich povrchu můžeme vyčíst známky environmentálních podmínek – vliv větru, vlhkosti nebo slunečního záření, které narušují jeho povrch a vytvářejí krustu, kterou musím nejdříve odstranit, odsekávám mrtvé části a odhaluji třpytící se krásu hlubokého času, stopy po jiných minerálech protínají jinak homogenní tělo, vyprávějí příběhy o dávno přítomné koexistenci, která se proměnila v nerozlučitelnou, pevnou vazbu. Vytvářím svou vlastní časovou stopu, každým úderem paličky do dláta a dláta do kamene sochám temporalitu, která mě přežije, sochám ve spolupráci s geologickým časem a environmentálním časem, které určují podmínky možností mých zásahů. Přemýšlím, jak se bude mramor měnit dál, v jakých

²³ Catherine Walsh, „Mapping Michelangelo's Marble and Its Temporalities,” *Artl@s Bulletin* 8, č. 3 (2019): Článek 5.

²⁴ Tamtéž, 77.

²⁵ Tamtéž.

podmínkách, zda přežije blížící se klimatickou katastrofu, všechny kyselé deště, které se budou chtít prorvat skrze ochrannou penetraci a rozleptat kámen milimetr po milimetru, dokud celý nevyšumí. Ztrácím pojem o čase, kámen mě vede, pohlcuje, nedovolí mi cítit bolest, únavu, otupění, stávám se s kamenem. Někdo mě vyruší, vstanu, točí se mi hlava a necítím ruce. Minerální prach je všude kolem mě, mám ho v uších, na plicích, mezi prsty na nohou. Práce s kamenem se lidem s osteoporózou nedoporučuje, samotná ji způsobuje. Až skončím, ponese kámen stopy mých rukou, stopy vibrací, které odlamovaly a leštily jeho povrch, hledaly harmonickou linku, tu pak rozbíjely, otiskávaly touhu po sounáležitosti s časem, s nesmrtelností.

Mimetické momenty, kdy se mé tělo a jeho procesy podobají více-než-lidským organismům – živým či neživým; jejich tekutá, slizovitá, neustále se měnící těla sledujeme se zatajeným dechem a s fascinací popisujeme jejich rozmanitost. Jejich tvrdá, vrstvená, minerální těla jsou tajemnými schránkami planetární časovosti, chci být jejich součástí, rozplynout se v příští metamorfóze.

Bibliografie

- AMNH. "The 'Immortal' Jellyfish That Resets When Damaged: AMNH." American Museum of Natural History, 2015. <https://www.amnh.org/explore/news-blogs/on-exhibit-posts/the-immortal-jellyfish>.
- Edelman, Lee. *No future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham, USA: Duke University Press, 2004.
- Eickhoff, Friedrich-Wilhelm. "On Nachträglichkeit: The Modernity of an Old Concept1." *The International Journal of Psychoanalysis* 87, č. 6 (December 2006): 1453–69. <https://doi.org/10.1516/ekah-8uh6-85c4-gm22>.
- Fisher, Mark. "WE AREN'T THE WORLD." k punk, 26. ledna 2005. <http://k-punk.abstractdynamics.org/archives/005071.html>.
- Malabou, Catherine. *The Ontology of the Accident: an Essay on Destructive Plasticity*. Cambridge, UK: Polity Press, 2012.
- Michaelson, Cathrine Bjørnholt. "Tracing a Traumatic Temporality: Levinas and Derrida on Trauma and Responsibility." *Levinas Studies*, 2015, 10, no. 1 (2016): 43–77. <https://doi.org/10.1353/lev.2016.0003>.
- Imbler, Sabrina. "Us Everlasting." Essay. In *How Far the Light Reaches: A Life in Ten Sea Creatures*, 98–101. New York, New York: Little, Brown and company, 2022.
- Ireland, Amy. "Alien Rhythms." OAZ, 10. dubna 2019. <https://zinrinz.blogspot.com/2019/04/alien-rhythms.html>.
- Matsumoto, Yui. "Transdifferentiation in *Turritopsis Dohrnii* (Immortal Jellyfish): Model System for Regeneration, Cellular Plasticity and Aging." OAKTrust Home, 1. prosince, 2017. <https://oaktrust.library.tamu.edu/handle/1969.1/173118>.
- Walsh, Catherine. "Mapping Michelangelo's Marble and Its Temporalities." *Artl@s Bulletin* 8, č. 3 (2019): Článek 5